

економіки. Однак Україна поки що є країною, що розвивається. І поки вона розвивається, варто використати її переваги. Отже необхідно зробити все, щоб знизити її темпи розвитку нині і в майбутньому.

Література:

1. Індекс інфляції(Україна) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/inf/>
2. Економічні прогнози [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua/2015/07/07/7738389/>
3. Стаття Steve H. Hanke [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cato.org/blog/ukraine-worlds-second-highest-inflation-0>
4. Із третього світу в перший. Сингапурська історія_ 1965-2000. Мемуари Лі Куан Ю т.2 (2011) –222с.

Віталій РУДАН

викладач кафедри банківської справи

Тернопільський національний економічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРУДЕНЦІЙНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Особливості функціонування банківської системи України на сучасному етапі характеризуються значними збитками банківських установ (понад 90 млрд. грн. за 9 місяців 2015 року), високими ризиками, що визначає необхідність формування значних резервів під активні операції, визнанням неплатоспроможними 55 банків. Причини цих негативних явищ криються не тільки і не стільки у анексії Криму та військових діях на Донбасі, а значно глибше та є результатом прорахунків в управлінні державою загалом і фінансовим сектором зокрема, у всі роки після здобуття незалежності.

Так, аналізуючи механізм банківського нагляду за діяльністю вітчизняної банківської системи можна виокремити три ключових причини виникнення не лише банківської кризи 2014-2015 років, а й попередніх банківських криз 1998, 2004, 2008-2009 років. До таких причин слід віднести:

1. Неєфективність законодавства та регулятивних механізмів у сфері банківської діяльності. Виходячи з аналізу вітчизняного банківського законодавства, можна зробити висновок, що два найголовніші напрями діяльності комерційних банків (валютні операції та кредитування) практично не регулюються на законодавчому рівні. В Україні валютні відносини регламентуються Декретом Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 року, який є застарілим та регулює обмежене коло валютних відносин, а у сфері кредитування ще у 2004 році було скасовано єдине Положення НБУ «Про кредитування». За таких умов, починаючи із 2004 року в Україні різко зросла кредитна (з 42,2% у 2004 р. до 59,1% у 2008 р.) та депозитна (з 36,5% у 2004 р. до 48,5% у 2009 р.) доларизація, що в кінцевому підсумку призвело до зростання валютних ризиків, девальвації гривні та банкрутств підприємств і банків. Відсутність дієвого законодавчого регулювання валютних відносин призводить до фактичної втрати Національним банком України контролю за

емісійним механізмом, що ставить під сумнів його спроможність проводити самостійну грошово-кредитну політику та ефективно впливати за допомогою монетарних інструментів на реальний і фінансовий сектор економіки.

Щодо регулятивних механізмів, то, як показує практика, недостатньо ефективним є нагляд НБУ за цільовим використанням кредитів рефінансування. Також більшої ефективності потребують встановлені НБУ нормативи ліквідності та нормативи кредитних ризиків, адже в умовах кризи нормативи ліквідності завжди мають позитивне значення. Заниженими, на нашу думку, є і вимоги до мінімального розміру статутного капіталу, оскільки багато вітчизняних підприємств можуть одноосібно створити комерційний банк для кредитування власної діяльності, що згодом може призвести до його банкрутства.

2. Відсутність ризик-орієнтованого банківського нагляду спрямованого на виявлення проблем банків на ранній стадії кризи. Відсутність системи раннього попередження та макропруденційного нагляду приводить до виникнення проблем в банках пов'язаних із стратегією надприбутковості та спекулятивної діяльності.

3. Відсутність ефективного та дієвого механізму штрафних санкцій за порушення економічних нормативів, нецільове використання коштів рефінансування та проведення спекулятивних операцій на валютному ринку. Особливо в контексті цієї проблеми спостерігається вибірковий підхід Національного банку до введення санкцій щодо різних банків (для порівняння Авант-банк (інші фінансові активи складають 49% балансу банку) та введення тимчасової адміністрації в Дельта банк, Банк Фінанси і кредит (аналогічна стаття становить до 10%)).

Таким чином, сьогодні досить актуальним є питання розвитку та удосконалення пруденційного нагляду, а особливо в період проведення «оптимізації» роботи НБУ шляхом скорочення кількості працівників Департаменту банківського нагляду, в т.ч. і в Територіальних управліннях НБУ. Заходи щодо удосконалення пруденційного нагляду в контексті управління ліквідністю вітчизняної банківської системи повинні бути спрямовані на зниження ризиковості банківської діяльності, припинення банкрутств банків, подолання кризи ліквідності та стабілізації банківської системи.

Серед основних заходів щодо удосконалення пруденційного нагляду за станом ліквідності комерційних банків варто виокремити наступні:

- *визначення та розробка механізму нагляду за системно важливими банками.* Необхідність визначення та регулювання системно важливих банків виникла внаслідок кризи 2008 року, коли збанкрутував великий американський інвестиційний банк Lehman Brothers, що призвело як до «ефекту доміно», так і до значних збитків фінансової системи США. Після чого, з метою недопущення наступних банкрутств великих фінансових установ, науковці та практики банківської справи керуючись принципом «Too big to fail» (надто великий щоб збанкрутувати) розробили ряд методик визначення системно важливих банків. На наш погляд, найбільш оптимальною методикою для України з поправками на національні особливості банківського бізнесу є Методика визначення

глобальних системно важливих банків на основі індикаторного методу, яка запропонована Базельським комітетом з банківського нагляду. Однак, на наш погляд, з метою ефективного її застосування в Україні, окрім запропонованих в методиці індикаторів (розмір (20%), взаємозалежність (20%), унікальність послуг (20%), міжнародна активність (20%), складність (20%)) необхідно впровадити критерій взаємозалежності з інсайдерами. Так, як показує практика діяльності системно важливих банків в Україні, які збанкрутували (Банк «Надра», Дельта Банк, Брокбізнесбанк, Банк «Фінанси і кредит»), однією з основних причин банкрутств зазначених банків стала криза контрагента та надмірна підтримка інсайдерів, особливо це стосується підтримки агропромислових підприємств, фінансова стійкість яких залежить від цін на сировину. Відтак, погіршення фінансового стану підприємств веде до зростання кредитного навантаження на банк, що відповідно підвищує ризики його діяльності. Зважаючи на те, що після кризи 2008 року у зв'язку із підвищенням вимог доступу до міжнародних ринків грошей і капіталу міжнародна активність вітчизняних банків помітно зменшилася, пропонуємо знизити вагу індикатора «Міжнародна активність» до 10% на користь впровадження індикатора «Взаємозалежність з інсайдерами» з ваговим коефіцієнтом 10%.

Окрім цього, з метою більш ефективного нагляду за системно важливими банками пропонуємо створити окремий відділ нагляду за системно важливими банками у структурі Департаменту банківського нагляду Національного банку України. Також, вважаємо за необхідне підвищити вимоги до розрахунку економічних нормативів, а зокрема доцільно скоротити терміни збільшення розміру регулятивного капіталу банку (Н1), що отримав банківську ліцензію, до 2020 року, а також з метою зменшення залежності кредитного портфеля банків від фінансування інсайдерів необхідно знизити значення нормативу кредитного ризику на одного контрагента з 25% до 20%.

- *контроль за якістю активів комерційних банків.* Виходячи з аналізу фінансової звітності комерційних банків, а зокрема якості активів, можна зробити висновок, що майже у третини вітчизняних банків операції за статтею активу «Інші фінансові активи» становлять більше 10% сукупних активів, що здійснюється з метою збільшення спекулятивних активів за для виконання нормативів кредитних ризиків, проведення спекулятивних конверсійних операцій з іноземною валютою та, очевидно, використовується власниками для виведення коштів з банків перед банкрутством. Таким чином, постає необхідність впровадження нормативу концентрації активів за статтею «інші фінансові активи» максимальне значення якого, за аналогією до коефіцієнта концентрації «вкладення в цінні папери», що становить 0,10-0,12, повинно складати не більше 10%. Формула розрахунку даного нормативу є досить простою: $H_{13} = \frac{A_{i\phi a}}{A_c} \times 100$, $A_{i\phi a}$ – інші фінансові активи, A_c – сукупні активи

банку. Впровадження даного нормативу та здійснення щоденного контролю за його дотриманням дасть змогу зменшити ризиковість банківської діяльності, знизити обсяги спекулятивних операцій та підвищить якість активів банку.

- удосконалення методики розрахунку нормативів ліквідності та впровадження ефективного контролю за їх дотриманням в період різних сценаріїв розвитку економіки;

Враховуючи кризу ліквідності банківської системи та оцінюючи динаміку нормативів ліквідності впродовж десяти останніх років, можна зробити висновок про їх неефективність, адже зважаючи на значні збитки банківської системи та банкрутства банків значення економічних нормативів по системі жодного разу не опускалися нижче мінімально допустимих значень встановлених НБУ.

Таким чином з метою удосконалення методики розрахунку нормативів ліквідності необхідно в знаменнику формули розрахунку нормативів Н4, Н5, Н6 враховувати обсяг незнижувального залишку депозитів «до запитання» адже дані пасиви можна відносити за строковістю як до 1 дня, так і до 31 чи 365 днів.

В залежності від кількості поточних рахунків клієнтів, їх сфери діяльності і об'єму операцій структура (співвідношення стабільної і змінної частини) поточних пасивів в різних банках є різною. Відтак неврахування незнижувального залишку депозитів «до запитання» при розрахунку нормативів ліквідності приводить до формування надлишкової ліквідності банку і системи в цілому. Щодо методики розрахунку незнижувального залишку за депозитами «до запитання», то єдиного підходу не має, кожен банк розраховує незнижувальний залишок в контексті управління ліквідністю та під час проведення стрес-тестування. Відтак, на наш погляд, з метою уніфікації методики розрахунку незнижувального залишку депозитів «до запитання» її необхідно розробити Національному банку України та закріпити відповідними змінами до Методики розрахунку економічних нормативів.

Окрім цього, враховуючи циклічний розвиток економіки та використовуючи механізми раннього попередження, на наш погляд, доцільно запровадити поправочні коефіцієнти при розрахунку нормативів ліквідності враховуючи кризовий та більш сприятливий стан економіки.

Удосконалення методики розрахунку економічних нормативів повинно бути спрямоване на покращення аналізу ліквідності банків, а також з метою уникнення надлишкової ліквідності банківської системи та стимулювання банківського менеджменту до ефективного ведення банківського бізнесу необхідно ввести штрафні санкції за перевиконання нормативів ліквідності на 50% від мінімально допустимого значення нормативу ліквідності.

Варто зазначити, що внаслідок проведення «очищення» банківської системи від неплатоспроможних банків, в Україні активно починає розвиватися shadow banking, частка якого у сукупних фінансових активах станом на 1.01.2015 року становила 16,2% (на 1.01.2014 – 14,3%), що у випадку загострення кризових явищ може призвести до ризиків як для банківської систем, так і для грошово-кредитної політики НБУ. Специфіка українського shadow banking в силу нерозвиненості фондового ринку дещо відрізняється від розвинутих країн світу, однак несе в собі не меншу загрозу для функціонування банківської системи, рівня її фінансової стійкості і ліквідності. Так, на відміну

від США та ЄС, де головними тіньовими банками є хедж-фонди та взаємні фонди грошового ринку, в Україні головним тіньовими банками є інститути спільного інвестування, 90% яких є венчурними фондами. Обсяг капіталу інститутів спільного інвестування разом із компаніями з управління активами на 1.01.2015 становив 206 млрд. грн. Аналізуючи структуру власності та партнерства венчурних фондів, можна зробити висновок, що банки займають досить велику частку, це пов'язується з тим, що велика кількість вітчизняних банків функціонують в рамках фінансово-промислових груп, які мають в своїй структурі не лише венчурні фонди, а й фінансові компанії. Відтак, в умовах погіршення господарської кон'юнктури в Україні спостерігається перелив капіталів з банків у венчурні фонди, це підтверджується тим, що в 2014 році більшість венчурних фондів та фінансових компаній були прибутковими, а більшість банків в яких стаття «Інші фінансові активи» становила більше 15% активів – збанкрутували. Зазначена стаття слугує для безконтрольного переливу капіталу з банку в інші фінансові установи шляхом операцій з векселями, цінними паперами і їх похідними та конверсією валют, що суттєво впливає на якість активів, а відповідно на ліквідність банків. Більше того, в умовах кризи, інститути спільного інвестування, в якому банк чи його власники беруть участь в капіталі, будуть створювати додатковий попит на кредити та депозити банків, що матиме негативний вплив на ліквідність останніх.

З іншої сторони, такі тіньові банки як кредитні спілки, фінансові компанії та інші кредитні установи, що не підпадають під регулювання збоку НБУ мають суттєвий вплив на валютний ринок (збільшуючи попит на чорному ринку) та кредитний ринок (надаючи кредити за високими ставками та без належної оцінки кредитоспроможності), що, відповідно, негативно позначається на дієвості інструментів грошово-кредитної та валютної політики.

Таким чином, розробка методик макропруденційного нагляду та макроаналізу повинна бути спрямована на зменшення залежності традиційних банків від shadow banking, дослідження більш реального стану фінансової системи та економіки взагалі, ефективний контроль за діяльністю системно важливих банків, а також за станом виконання економічних нормативів матиме позитивний вплив на рівень ліквідності банківської системи України.

Зоряна СОРОКІВСЬКА

к.е.н., доцент кафедри банківської справи

Тернопільський національний економічний університет

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ПРИ ФОРМУВАННІ БАНКІВСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ

Посилення конкуренції, численні поглинання великими гравцями більш дрібних банків змушують керівників кредитних організацій до розуміння необхідності розробити стратегію інноваційного розвитку банку на перспективу. Ефективний організаційно-економічний розвиток банку